

“BRALCU PRIJAZNA IN ZAŽELENA KNJIŽICA”

Rok Stergar, “Vojski prijazen in zaželen garnizon”; *Ljubljanski častniki med prelomom stoletja in prvo svetovno vojno*; ZZDS; Zbirka Zgodovinskega časopisa 19; Ljubljana 1999; 87 strani.

O vojski je beseda in o častnikih; ne sicer o njihovem ginevanju na poljanah slave, o veličastnih bojnih pohodih ali zagrizenih spopadih, temveč izključno o mirnodobnem življenju častniškega zbora avstroogrške vojske v Ljubljani.

Avtor v uvodu osvetli problematiko vojne in vojaške zgodovine, ki se je sprva resda ukvarjala izključno z v prvem odstavku omenjenimi prelomnimi vojaškimi temami, po nekaj stoletjih pa se tudi ta podzvrst zgodovine usmerja v bolj vsakdanje teme, kamor lahko uvrstimo tudi pričujočo študijo. V uvod sodi tudi predstavitev virov – zlasti personalnih map, vojaških šematizmov, statističnih pregledov, osebnih zapuščin in časopisa, ki so avtorju pomagali pri tkanju pripovedi o častniškem zboru naše prestolnice.

Kot začetek svoje študije je avtor vzel konec 19. stoletja, ko je v vrtince političnega življenja donavske monarhije potegnili tudi vojsko (gre za dogodke, ki so jih 1897. in v letih potem sprožile Badenijeve jezikovne naredbe, za proteste in nemire (tudi za dogodke iz leta 1908), ki so privedli do uporabe vojske v notranjepolitičnih obračunih in ogrozili njeno notranjo enotnost).

V prvem poglavju z zgovornim naslovom *Vojaško življenje* se seznanimo z enotami, ki jih je v času do 1. svetovne vojne gostila Ljubljana, s polki kot osnovnimi celicami vojaške organizacije, poučimo pa se tudi o poklicni poti različnih častniških profilov. Gojenci terezijanske vojne akademije so tako končali šolanje kot poročniki, gojenci kadetnice, ki je veljala za pribežališče manj sposobnih častniških kandidatov, pa kot praporščaki. Tudi v avstroogrski vojski je bil prehod podčastnikov med častnike močno otežen, vrsto poklicnih častnikov pa so dopolnjevali maloštevilni aktivirani rezervni častniki. Stergar v tem poglavju obdela praktično vse etape častniškega poklicnega življenja – zlati čas brezskrbnega poročništva (s hazardom, zadolževanjem, popivanjem in bordeli vred), “podiplomsko” izobra-

ževanje častnikov, napredovanje in končno še za služeno upokožitev po 40-letni službi ali ob dopolnjenem 60. letu. Izvemo, da so se častniki Ljubljane kot etape na svoji poklicni poti kar razveselili, čeravno je bilo tudi tu življenje za bogatejše precej lažje in lepše (najemi stanovanj, zabava), nekaj ducatov častniških upokojencev pa je v njej preživljalo svoja upokojenska leta.

Drugo poglavje – *Poročeni in neporočeni*, je zanimiv prikaz družinske politike c. kr. armade. Apetite civilistov in zlasti civilistk (tudi Ljubljank) po uniformiranih zetih in možeh je učinkovito ohlajala poročna kavcija – znesek, ki so ga morali častniki (pogosteje pa njihove ali nevestine družine) deponirati pred poroko (kavcija je bila najvišja za najmlajše – poročnike, medtem ko je veljala za častniške hčerke, ki bi se poročile s častnikom, oprostitev). Kavcija je zagotavljala, da se častniki niso poročali “na slabše”. Častniki so se navadno poročali v precej “zrelih letih”, imeli malo otrok, njihovi sinovi pa so pogosto nadaljevali očetovo “obr”. Razen te “idealne” plati so obstajale tudi bolj senčnate – bordeli (te so, mimogrede, kar nekako tolerirali, bili so pač del oficirske vsakdanjosti), konkubinat in mračni labirinti istospolnih zvez.

Častniki so bili tudi v svojem prostem času še vedno prvenstveno zavezani vojski in “obsojeni” na družbo svojih poklicnih kolegov (skupni obedi za samske častnike, oficirska knjižnica, kazino), čeprav so v konkretnem primeru Ljubljane angažirano delovali tudi izven uniformiranih krogov, blažili nemško-slovenska nasprotja (pri tem je važno vlogo odigrala prepoved političnega delovanja za vojake in častnike) in razgibali družabno življenje kranjske prestolnice. V odnosih z zunanjim svetom pa tudi v medsebojnih odnosih so člani zaprtega in strogo urejenega oficirskega zbora še vedno negovali kodeks časti, v sebi odkrivali inkarnacijo viteštva ter poudarjali nujnost obrambe časti, ki je do prepovedi dvobojev leta 1917 zahtevala na desetine življenj.

Častniki c. kr. armade, stacionirani v Ljubljani so večinoma izviral iz častniških družin (častniški sinovi so plačevali na vojaških šolah nižje šolnine), manj je bilo sinov državnih uslužbencev, najmanj pa delavskih in kmečkih otrok. Čeravno plača verjetno nikoli ni mogla biti motiv za služenje cesarju, so bili častniki dovolj spodobno plačani, da so lahko zadovoljili svoje osnovne potrebe (stanovanje, družina, uniforma...) in so se problemi pojavili šele ob življenju “na veli-

ki nogi", ki je bilo značilno zlasti za mlajše častnike, ki so se pogosto zadolževali.

Skladno z večjezičnostjo monarhije so bili pravi poliglotti tudi častniki njene nacionalno heterogene armade. Čeprav obstoj enega samega poveljevalnega jezika (nemškega) nikoli ni bil resneje ogrožen, so se bili častniki prisiljeni vsaj do neke mere naučiti tudi t. i. polkovnega jezika – jezika, ki ga je govorilo vsaj 20% moštva. Za ljubljanske častnike, ki so večinoma prihajali iz Kranjske, Spodnje Avstrije (Dunajčani), Štajerske in Češke, je veljalo, da so v veliki meri obvladali slovensščino, od svojih kolegov na državni ravni pa so v pozitivnem smislu odstopali tudi pri znanju drugih tujih jezikov (francoščine, angleščine, italijanščine). Precej bolj monolitna je bila verska pripadnost poklicnih pripadnikov armade – ta je bila v skladu z nazivom "apostolskega veličanstva" razen nekaj izjem povsem katoliška.

Izbruh prve svetovne vojne kot tektonska prelomnica zaključí obdobje te "armade brez države" in zadnjega preostanka nadnacionalnega avstrijskega patriotizma, z njim pa se konča tudi tanka, a vseeno dovolj tehtna in berljiva knjiga, ki kar kliče po nadaljevanju.

Aleksander Žižek

VÉLIKA VOJNA CIRILA PRESTORJA

Oto Luthar, "O žalosti niti besede": uvod v kulturno zgodovino vélike vojne; gradivo uredila Alenka Koren. -Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2000, 211 strani.

*"In ko sem tako mislil, sem prišel do zaključka čemu je pač človek na svetu. Tako velik je svet vsi imajo na tej zemlji dovolj prostora, vsem bi rodila zemlja dovolj hrane ena sama stvar je manjkala, "ljubezen do bližnjega". Če bi vsak človek imel svojega bližnjega tako rad kakor samega sebe, da bi bili vsi enako dobri in poštene pa bi bilo prihranjeno vse gorje ljudem na zemlji."*¹

Preprosto. In neuresničljivo.

¹ Oto Luthar, "O žalosti niti besede": uvod v kulturno zgodovino vélike vojne; gradivo uredila Alenka Koren. -Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2000, str. 201.

Odlomek iz dnevnika slovenskega podčastnika Cirila Prestorja je del zavidljive vojne zapaščine, ki jo je skrbno uredila njegova vnukinja Alenka Koren. Dnevnik, ki je bil že objavljen v Kroniki leta 1986,² pa ni pustil mirovati, temveč je zanimal vnemo, ki je gnala, skupaj z Alenko Koren, Oto Lutharja, da je globoko zabredel v vode, ki jim ni videti konca. Prva svetovna vojna, ki ji je knjiga posvečena, se namreč še ni izpela. Vélika vojna, ki je pod tem imenom Slovenci še nismo uspeli posvojiti, je podirala pod seboj vse in vsakogar, ki ji je stopil na pot, poosebljala je nenasitno sebičnost, izkoristila tehnične izume zadnjih desetletij in smrti dala priložnost, da je opravila svoje veliko delo; poslala je vojsko, boleznin in lakoto, lakomnost, neusmiljenost, surovost, grozo in laž, na drugi strani se je temu zoperstavilo junaštvo, požrtvovalnost, goreča vera in usmiljenost. Vojna je torej presešla meje dotlej znanega, mogočega. Mejá pa si ni postavil tudi Oto Luthar, ki je meje slovenskega čutenja vojne, ki diha iz Prestorjevega dnevnika in še nekaterih drugih doslej neobjavljenih dnevnikov slovenskih vojakov, razširil in nas vpeljal v širše evropsko in poudarjeno anglosaksonsko občutenje vélikega zla, ki jo imenujemo prva, svetovna, vélika, osvobodilna, emancipirajoča, imperialistična, poslednja, in še kakšna, vojna. Svoj delež v raznovrstnem vojnem spominjanju, ki je rdeča nit knjige, je pomenljivo poimenoval Uvod v kulturno zgodovino 1. svetovne vojne; z besedno igro ali z zavestnim dvoumnim razumevanjem podnaslova bi mogli vtise, ki jih knjiga naredi, strniti v Uvod v nekulturno zgodovino 1. svetovne vojne, če kultura rečemo načinu življenja.

"O žalosti niti besede" torej sestoji in dveh delov, oba smo uvodoma, v obrnjenem vrstnem redu, že omenili. Uvod je prvo slovensko besedilo, ki nudi vpogled v izjemno bogato, izpovedno in količinsko, branje o doživljanju vojne. Predstavljeno je skozi študije avtobiografskih zapisov angleških, avstralskih, tudi francoskih, nemških in avstrijskih udeležencev vélike morije. Ne zajame vsega, kar bi morebiti kdo pričakoval, prav tako se zavestno ne osredini na slovensko izkušnjo in naše krvave poljane. Jih pa skuša vmestiti ali z zanimivimi drobcí nanje opozoriti. Vojna se je izkazala kot vélika opismenjevalka; ne le, da je navdihnila vélika imena svetovne proze in poezije, vélike umetnike, zarisala je pota novih umetnostnih izrazov, temveč je vojski ne- in pol-pisme-

² Eva Holz, Dnevnik Cirila Prestorja iz 1. svetovne vojne. Kronika XXXIV/1986, št. 1-2, str. 72-88.